

УДК 004(07)+372.3

**Наталія Мельник,
Катерина Куценко,
Дар'я Петлицька,**

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ КОМП'ЮТЕРНОЇ ГРАМОТНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Концепція модернізації сучасної української дошкільної освіти передбачає розвиток, виховання та навчання дітей дошкільного віку на рівні світових стандартів, соціально адаптивних та мобільних. У цьому контексті доцільно розглядати особистість дитини як суб'єкта, здатного реалізувати свої способи життєдіяльності, вміти використовувати потенціал своїх знань, готового до розв'язання завдань. Це, в свою чергу, вимагає розробки сучасних форм, методів і технологій формування різних життєвих компетентностей, що не можливе без врахування науково-технічного прогресу, а саме впровадження інформаційно-комунікативних технологій в дошкільну освіту. В даному ключі мова йде про процес формування комп'ютерної грамотності дітей дошкільного віку в умовах дошкільного навчального закладу та поза його межами. Особливу роль в цьому процесі відіграє теоретичний концепт навчання дітей роботі з комп'ютером, а саме підходи до організації навчально-виховного процесу з метою формування комп'ютерної грамотності дітей дошкільного віку.

Комп'ютерна грамотність вже давно не зводиться лише до уміння працювати з програмним забезпеченням – сьогодні це скоріше комп'ютерна безграмотність. Так, провідний науковець сучасності В. І. Гриценко, директор МННЦ ІТтаС НАНУ і МОНУ, професор визначає комп'ютерну грамотність, як знання комп'ютерів, уміння програмувати прикладні задачі; робота з базами даних і базами знань, уміння їх проектувати і підтримувати; знання інформаційно-комунікаційних технологій та їх використання у вирішенні практичних задач [3].

Повністю погоджуючись із даним визначенням в основних аспектах, ми вважаємо, що інформаційна грамотність дітей від 2 до 6 років тільки формується. Основним шляхом її формування, на думку вітчизняної дослідниці Т. Науменко, повинна стати пропедевтика. Т. Науменко зазначає, таких маленьких дітей належить навчати як процесу знаходження, збереження, розпізнавання інформації, так і вмінню її застосувати. І комп'ютер у цьому процесі відіграє другорядну роль: адже у маленьких дітей ще все попереду, вони ще встигнуть напрацюватися з комп'ютером. Важливо підготувати їх до грамотної роботи з ним: розвивати дивергентне мислення дітей, навчати дітей вести діалог, обґрунтовувати свій розв'язок, прислухатися до думок інших людей, розвивати уяву дітей, творчі здібності, здібність до дослідницької

діяльності, гнучкість та оригінальність мислення [8; 9].

У минулому столітті було розроблено теоретичні концепції навчання: теорію розвивального навчання, поетапного формування розумових дій, проблемного навчання, особистісно зорієнтованого навчання, оптимізації навчально-виховного процесу, програмованого навчання та ін. [2, с. 24]. Проте залишається відкритим питання теоретичних засад формування комп'ютерної грамотності дітей дошкільного віку.

З огляду на це постає необхідність проаналізувати теоретичні підходи, які будуть доцільними для організації навчання дітей дошкільного віку елементарним навичкам роботи з комп'ютером.

Метою статті є теоретико-методологічний аналіз сучасних підходів до навчання дітей дошкільного віку для формування комп'ютерної грамотності. З окресленої мети статті завданням даного дослідження є визначення та характеристика основних теоретичних підходів в процесі формування комп'ютерної грамотності дітей дошкільного віку.

Методологія дослідження будувалася на засадах концепції особистісно орієнтованого виховання, розвивального навчання, дослідження засобів навчання дітей дошкільного віку, формування основ комп'ютерної, інформаційної грамотності дітей старшого дошкільного віку та ін.

На сучасному етапі актуальності та популярності набувають нові методики навчання, зокрема такі, що пов'язані з використанням комп'ютера в рамках інформаційних технологій. Гострою проблемою для дошкільної освіти на сьогодні є вирішення питання, як можна використовувати інформаційні технології в дошкільній освіті, а також як ефективно організувати підготовку дітей для засвоєння великого масиву інформації в сучасному світі.

Так, І. П. Рогальська-Яблонська зазначає: «...у реаліях сьогодення якість дошкільної освіти визначається рівнем використання комп'ютерних технологій у дошкільних навчальних закладах. Використання комп'ютера як засобу навчання дітей у педагогічному процесі дошкільного навчального закладу веде за собою зміну й інших його елементів (мети, змісту, методів, форм). Це, на наш погляд, допускає розв'язання декількох груп проблем: загальнодидактичних, методичних й інформаційних (які стосуються комп'ютера як засобу навчання), професійних і організаційних (кожна з яких передбачає виконання відповідних теоретичних і практичних завдань). Розглянемо всю сукупність цих проблем.

Загальнодидактичні проблеми визначають: роль (місце) комп'ютера в дидактичній системі серед інших засобів розвитку, навчання і виховання дітей, що використовуються в дошкільних навчальних закладах; умови, у яких буде здійснюватися педагогічний процес з використанням комп'ютера.

Методичні проблеми враховують: специфіку змісту заняття; особливості методичної системи, яка використовується на занятті; дидактичні і технічні вимоги до персонального програмного забезпечення

(ППЗ); виявлення, експертизу та підбір ППЗ; проектування ППЗ, систему комп'ютерних завдань (СКЗ) чи електронного дидактичного матеріалу (ЕДМ); визначення розробника ППЗ, СКЗ чи самостійну розробку; упровадження програмного продукту в технології розвитку дітей.

Інформаційні проблеми визначають: науково обґрунтовані психолого-педагогічні і методичні вимоги до ППЗ, які необхідні для ефективного використання в педагогічному процесі ДНЗ; формування системи завдань з кожного заняття з урахуванням різноманітних програм навчання; забезпечення доступності ППЗ для вихователів (наявність єдиної бази даних ППЗ); розробку ППЗ [10].

Теорія навчання дошкільників накопичила багатий досвід методик розвитку мислення дітей, на який раціонально спиратися сьогодні. Певні методики можуть допомогти дорослим навчити дітей засвоювати інформацію без шкоди для здоров'я, підготувати їх до оволодіння інформаційною та комп'ютерною грамотністю.

Для дитини будь-якого віку гра залишається важливим елементом у житті. Психологи давно та активно вивчають ігрову діяльність. Зокрема, психологічну теорію гри розробляли Л. Виготський, Дж. Дьюї, К. Роджерс та інші. В грі дитина не тільки замінює реальні предмети, але й приймає на себе ту чи іншу роль і починає діяти відповідно з нею. Роль у сюжетній грі полягає саме в тому, щоб виконувати обов'язки, що покладаються нею, і реалізовувати права стосовно інших учасників гри. Досвід ігрових та реальних взаємин у сюжетно-рольовій грі лягає в основу особливої властивості мислення, що дозволяє передбачити майбутню поведінку людей і залежно від цього будувати власну поведінку [5, с. 307]. Ігрова діяльність сприяє практичному освоєнню реального соціального простору – через символічні дії і замінення дитина відображає варіанти взаємовідносин людей, символічно ідентифікуючи себе з одними персонажами та відокремлюючи від інших.

Як відомо, ігрова діяльність впливає на формування довільних психічних процесів, тому умова гри вимагає зосередженості на змісті дій і сюжеті, на діючих особах чи предметах, включених до ігрової ситуації. Ігрова ситуація впливає на мислення і психіку дитини.

На даному етапі підготувати дошкільника до подальших труднощів неможливо без комп'ютера. Комп'ютеризація внесла зміни до виховання і навчання дітей. У дитячих садках проводилися дослідження з використання комп'ютера. З'ясувалося, що він відіграє велику роль у розвитку особистості дошкільника і його інтелекту в цілому (С. Новосьолова, І. Пашеліте, Г. Петку, С. Пейперт, Б. Хантер та ін.). Одна з важливих функцій комп'ютерних ігор – навчальна. Граючи в такі ігри, у дитини розвивається мислення, поліпшується пам'ять і увага, саме такі якості важливі для підготовки дитини до навчання в школі. Натискаючи на певні клавіші, у дитини розвивається не тільки інтелект, але й моторика, дрібна

мускулатура рук. Чим більше дошкільник робить дрібні і складні рухи пальцями, тим більше ділянок мозку працює. Комп'ютерні ігри можуть багато чому навчити дошкільника, наприклад, логічно мислити, контролювати і планувати хід подій, оцінювати результати. У деяких іграх існують герої, яким потрібно допомогти виконати завдання. Отже, комп'ютер допомагає виховувати такі якості, як зібраність, зосередженість, самостійність, посидючість, співпереживання. Основна освітня мета введення комп'ютера в світ дитини – це формування мотиваційної, інтелектуальної та операційної готовності дитини до використання комп'ютерних засобів у своїй діяльності. Відповідний психолого-педагогічний супровід повинен здійснювати педагог. Такий супровід важливо здійснювати відповідно до вимог сучасного суспільства з урахуванням не тільки вікових та індивідуальних особливостей. Педагог повинен бачити процес формування комп'ютерної грамотності дітей дошкільного віку в контексті компетентної та особистісно орієнтованої парадигми освіти.

Так, **компетентнісний підхід** передбачає формування в дітей універсальних умінь і здатностей – *ключових компетенцій*: соціальної, комунікативної, інформативної, когнітивної, загальнокультурної, спеціальної. Цим компетенціям надається особливе значення не тільки в українській освіті, але й у країнах Європейського співтовариства. Засвоївши їх, дитина згодом може легко адаптуватися у світовому співтоваристві [7, с. 27]. Аналіз структури компетентності, що охоплює когнітивний, діяльнісний та особистісний компоненти, дає можливість сформулювати робоче тлумачення поняття *ключова компетенція дитини дошкільного віку* – це особистісно-усвідомлювана *система* знань, умінь, навичок, яка ввійшла в суб'єктивний досвід, має особистісний зміст та універсальне значення, тобто може бути використана в різних видах дитячої діяльності в процесі вирішення безлічі життєво значущих проблем [7].

Особистісно орієнтований підхід визначає стратегію спільної діяльності педагога і дитини з метою розвитку особистості як суб'єкта діяльності, а саме передбачає реалізацію потреби дитини в активності – не стільки в наслідувальній, виконавській, скільки в ініціативній, творчій, доступній їй, але недооціненій дорослими [6, с. 62]. Визначені особистісно орієнтованим підходом пріоритети передбачають застосування таких засобів, як індивідуальний і диференційований підхід до кожного вихованця. З'ясуємо різницю між цими засобами.

Індивідуальний підхід, як відомо, є важливим принципом педагогіки, згідно з яким досягається вплив на кожну дитину, враховується різноманітність характеристик кожної з них, а саме: стан здоров'я, рівень фізичного розвитку, статеві особливості, темперамент, характер, здібності тощо. Індивідуальний підхід є запорукою ефективності освітньо-оздоровлювального процесу, він базується на тому, що будь-який

оздоровлювальний вплив заломлюється крізь призму індивідуальних особливостей конкретної дитини. Отже, реалізація індивідуального підходу передбачає врахування індивідуальної своєрідності, неповторності кожного окремого дошкільника як особистості. Це підхід дорослого до дитини, її особливої сутності. **Диференційований підхід** базується на знанні індивідуальних особливостей дошкільника, проте швидше відображає відносини «дитина – оздоровлювальний матеріал», ніж «дитина – дорослий». Враховуючи індивідуальні особливості дітей, педагог умовно розподіляє їх на групи, пропонуючи кожній свій матеріал.

Особистісно орієнтований підхід в освітньо-оздоровлювальній діяльності передбачає застосування особистісно орієнтованих технологій, що, на думку Н. Ф. Денисенко, мають великий оздоровлювальний потенціал [4]. Науковець дійшла висновку, що особистісно орієнтовані технології ставлять у центр всієї освітньої системи особистість дитини, забезпечення комфортних, безконфліктних і безпечних умов її розвитку, реалізації її природних потенціалів. При цьому дитина в цій технології не просто суб'єкт, а суб'єкт пріоритетний, особистість – мета освітньої системи, а не засіб досягнення якоїсь другорядної мети. Виходячи з цього, науковець доводить, що особистісно орієнтовані технології характеризуються антропоцентричністю, гуманістичною і психотерапевтичною спрямованістю і ставлять за мету різнобічний, вільний, творчий розвиток дитини.

Зазначимо також, що один із найважливіших аспектів процесу формування комп'ютерної грамотності полягає в тому, що майбутній педагог має обов'язково бути інформаційно грамотним. Але саме для педагога цього замало, бо він має вміти грамотно викладати основи сучасних інформаційних технологій вихованцям, показувати інформаційні технології в дії, переконливо доводити їх перевагу, постійно бути у курсі усіх новинок, використовувати їх, навчати використовувати інших. А для цього знання майбутнього педагога мають бути дійсно глибокими: він має вміти дохідливо пояснювати; знаходити яскраві наочні приклади, близькі і зрозумілі вихованцям; визначати, коли саме, про що і як розповідати; навчати вихованців одразу використовувати отримані знання під час навчання і у повсякденному житті.

У **розвивальному навчанні** увага акцентується не на результаті розв'язку задачі, а на процесі розв'язування; вмінні ставити запитання і відповідати на них; визначенні, якої інформації для розв'язку не вистачає; знаходженні необхідної інформації, перевірки її на достовірність, використанні для розв'язування; вмінні систематизувати, аналізувати і порівнювати, знаходити критерії порівняння відповідно ситуації, що склалася, а також точне викладення і обґрунтування власних поглядів. Саме з цієї причини розвивальне навчання неможливе без діалогу «на рівних» – «педагог – дитина – педагог», «дитина – дитина». Отже,

розвивальне навчання вимагає зміни ролі педагога. Дитина – рівноправний учасник навчання. Педагог не є носієм готового зразка або інструкції, він учасник спільних роздумів, пошуку, порадник. Тільки така позиція педагога і дитини зумовлює зацікавленість обох сторін у результатах навчання та формування у дітей навчально-пізнавальної мотивації.

Добре, якщо роль педагога, як керівника навчальної діяльності, уже у дошкільному дитинстві стає прихованою від дитини, дії та думки дорослого виступають не у вигляді готового зразка або інструкції, а у вигляді спільних роздумів, пошуку, поради, рекомендації. До цього має прагнути педагог на всіх етапах навчання: отримання і систематизації знань, формування вмій та навичок, перевірка знань. Тільки така позиція педагога і дитини визначає зацікавленість обох сторін у результатах навчання, формує у дітей навчально-пізнавальну мотивацію.

Педагог має міркувати разом з дітьми, не нав'язувати їм своє рішення. Він допомагає знайти власне рішення; якщо дітям важко знайти правильний шлях рішення, педагог пропонує свій шлях. Такий підхід по пізнавальної діяльності доступний у роботі з дітьми дошкільного віку. Із дітьми раннього віку можна використовувати елементи розвивального навчання, базуючись на продуктивному навчанні.

Дітей вже із 2–3 років необхідно навчати, використовуючи правильні терміни – саме ті, що надалі будуть використовуватися у школі й у дорослому житті. Немає гірших знань, ніж поверхневі неправильні знання. Вони роблять людину впевненою і зухвалою, а це може призвести до життєвих катастроф. Звичайно, далеко не завжди дітям можна давати наукове визначення понять, тому необхідно вводити поняття поступово: надавати визначення, яке не суперечить точному визначенню і водночас зрозуміло дитині. Потім визначення з такими ж умовами поступово уточнюються, поки не набуде точного формулювання. Таким чином не буде «іграшкових» визначень, які весь час треба буде переучувати, бо дітям треба отримувати нові знання, а не витратити час на переучування того, що вже нібито вивчили.

Російська дослідниця І. Аржанікова вважає, що завдання педагога – сформувавати у дітей стійку потребу у використанні засобів інформаційної обчислювальної техніки, тобто виробити звичку звертатися до комп'ютера при вирішенні завдань з будь-якої предметної області, що базується на володінні ними інформаційними технологіями та вміннями взаємодіяти з комп'ютером [1]. Особливої уваги заслуговує програма О. Гавриленко. Вона розробила програму навчання дітей дошкільного віку основ комп'ютерної грамотності. В основі змісту Програми – взаємодія дитини з електронною обчислювальною машиною. В ході роботи діти не тільки практично освоюють комп'ютер як інструмент діяльності, а й вивчають основні правила техніки безпеки під час роботи з комп'ютерною технікою, формуються в дітей навички гігієни зору та профілактики порушень

постави. Ця Програма розрахована на 3 роки.

Із зазначеного робимо висновок про те, що важливу роль у пізнанні світу дітей дошкільного віку відіграє не тільки розвивальне навчання на основі гри, але й дослідницька діяльність, яка передбачає організацію навчально-виховного процесу формування комп'ютерної грамотності на засадах *діяльнісного підходу*. Розвиваючи пізнавальну активність та бажання пошуку у дітей, ми таким чином готуємо їх до самостійного пошуку інформації у майбутньому. На наш погляд, пропедевтика інформаційної і комп'ютерної грамотності – важливе педагогічне завдання в роботі з дошкільниками. У цьому напрямку маємо власні напрацювання з методики активізації мовлення у дітей раннього віку, розвитку їх мислення, розвитку логічного мислення дошкільників [9, с. 11].

На основі якісного аналізу теорії навчання, вивчення значення та особливостей здійснення особистісно-орієнтованого підходу, вивчення теоретичних положень щодо необхідності правильного навчання дітей дошкільного віку роботі на комп'ютері та додаткових комп'ютерних пристроїв можемо виокремити основні теоретичні підходи до організації процесу формування комп'ютерної грамотності дітей дошкільного віку (від 2-х до 5–6-ти років), до них належать:

- компетентнісний підхід до формування знань дітей дошкільного віку про комп'ютер, умінь користуватися ним та навичок доцільного його використання;
- особистісно орієнтований підхід навчання та виховання дітей дошкільного віку;
- теорія розвивального навчання;
- діяльнісний підхід до організації навчання дітей дошкільного віку роботи на комп'ютері;
- інтерактивний підхід в організації занять по ознайомленню дітей з комп'ютером;
- здоров'язберігаючий підхід, в основу якого покладено принцип зміцнення та збереження здоров'я, виховання, розвитку та навчання дітей дошкільного віку в умовах дошкільного навчального закладу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аржаникова И. В. Раннее обучение компьютерной грамотности [Электронный ресурс] / И. В. Аржаникова. – Режим доступа : <http://www.prodlenka.org/dopolnitelnoe-obrazovanie-publikacii/rannee-obuchenie-kompiuterno-i-gramotnosti.html>
2. Васьков Ю. В. Педагогічні теорії, технології, досвід (Дидактичний аспект) / Ю. В. Васьков. – Х. : Скорпіон, 2000. – 120 с.
3. Гриценко В. И. Фундаментальные проблемы е-обучения / В. И. Гриценко. – К. : ВД «Академперіодика» НАН України, 2008; Науменко Т. І. Як активізувати мовлення малят? / Т. І. Науменко // Дошкілля. –

2007. – № 1. – С. 10–13.
4. Денисенко Н. Ф. Освітній процес має бути здоров'язбережувальним / Н. Ф. Денисенко // Дошкільне виховання. – 2007. – № 7. – С. 8–10.
 5. Дяченко С. В. Підготовка майбутніх вихователів до формування основ комп'ютерної грамотності старших дошкільників : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / Дяченко Світлана Володимирівна. – Луганськ, 2009. – 225 с.
 6. Коментар до Базового компоненту дошкільної освіти в Україні. – К. : Ред. журналу «Дошкільне виховання», 2004. – 60 с.
 7. Крутій К. Л., Котій Н. І. Конспекти занять із навчання української мови і розвитку мовлення дітей середнього дошкільного віку / К. Л. Крутій, Н. І. Котій. – Запоріжжя : ТОВ «ЛПКС» ЛТД, 2007. – 256 с.
 8. Науменко Т. І. Пропедевтика інформаційної грамотності дітей від 2 до 6 років / Т. І. Науменко, І. Б. Стеценко // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : зб. наук. праць : наук. зап. Рівнен. держ. гумані. у-ту. – Рівне : РДГУ, 2011. – Вип. 2(45). – С. 27–30.
 9. Науменко Т. І. Як активізувати мовлення малят? / Т. І. Науменко // Дошкільня. – 2007. – № 1. – С. 10–13.
 10. Рогальська-Яблонська І. П. Проблеми підготовки майбутніх дошкільних педагогів до використання комп'ютерних технологій у дошкільних навчальних закладах [Електронний ресурс] / І. П. Рогальська-Яблонська. – Режим доступу : http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/vkmu/2012_3/Rogalska.pdf